

Polyakova L. I. The character of interaction of the authority branches in Ukraine in 1994-1998

The question of pre-term presidential and parliamentary election in 1994 has been arisen in complicated socio-economic and political conditions. The conflicts between the authority branches have undermined the confidence of population. It was an important stage in the forming of legislative base in 1994-1998, which regulated the relations between the authority branches.

Keywords: elections, President, Verkhovna Rada, political conflict.

УДК 94(477):070.482:28(046)

І. В. Жердєва

РОЛЬ ПРАВОСЛАВНИХ ГАЗЕТ І ЖУРНАЛІВ В МІЖКОНФЕСІЙНИХ ВІДНОСИНАХ ЗА ЧАСІВ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

На основі вивчення православної періодики доби державної незалежності України виявляються особливості становлення і діяльності традиційних українських конфесій на фоні складних суспільно-політичних процесів. Розглядаються основні тенденції розвитку міжрелігійних протистоянь і конфліктів та їх вплив на міжконфесійні стосунки. Висвітлюється роль православної преси як вагомого фактора у стабілізації релігійної ситуації, досягненні міжконфесійного порозуміння у церковній спільноті та консолідації українського суспільства.

Ключові слова: церква, суспільство, періодика, православ'я, конфесії, міжконфесійні відносини.

За роки державної незалежності православна церква в Україні зазнала глибинних трансформацій. Стрімке зростання релігійної активності населення на початку 90-х рр. XX століття, складні процеси в церковному житті призвели до конфронтації та загострення міжрелігійних стосунків. І хоча до цього часу вони не урегульовані, основні православні інституції, які діють на терені України, в основному визначилися із ідеологією подальшого розвитку та шляхами налагодження взаємних стосунків і діалогу.

Актуальність теми статті визначається її суспільною значимістю. Оскільки православна періодика, висвітлюючи різні аспекти релігійного життя, впливає на формування самосвідомості українців, її активно використовують у міжконфесійних стосунках.

З огляду на цю обставину, залучення до наукового обігу православної преси як незадіяного історичного джерела, допомогло краще осмислити та прослідкувати основні тенденції розвитку міжконфесійних відносин на фоні загальноцерковних процесів.

Наявність в церковних періодичних друкованих органах значного масиву фактичних офіційних матеріалів, інформаційних повідомлень та публікацій з важливих аспектів релігійного життя дало змогу деталізувати та відновити хронологію подій в релігійно-церковній сфері, з'ясувати причини міжконфесійних протистоянь, дослідити їх вплив на суспільно-політичне життя.

Серед авторитетних науковців, які вдаються до аналізу характеру міжконфесійних відносин у православному середовищі та їх наслідків для українського суспільства, необхідно виокремити В. Бондаренка [1], А. Колодного [2], О. Шубу [3], О. Сагана [4]. У різних аспектах простежує конфліктність у православно-католицьких відносинах дослідник А. Юраш [5].

Мета даної статті полягає у тому, щоб на підставі вивчення публікацій церковної преси усіх православних конфесій проаналізувати основні тенденції міжрелігійних протистоянь та дослідити їх вплив на міжконфесійні стосунки. Для досягнення цієї мети використовуємо церковну періодика, яка видавалась за часів незалежності України такими православними юрисдикціями: Українська Православна Церква, яка знаходиться у єдності з Московським Патріархатом (УПЦ МП), Українська Православна Церква Київського Патріархату (УПЦ КП) і Українська Автокефальна Православна Церква (УАПЦ).

При цьому, вважаємо за необхідне зосередити увагу на проявах міжрелігійних конфліктів, що виникали поміж традиційними українськими церквами:

- 1) загалу православних церков по відношенню до греко-католиків;
- 2) внутрішнього протиріччя між трьома православними конфесіями: УПЦ МП – УПЦ КП – УАПЦ.

Проблема міжконфесійних відносин знаходиться не лише в церковній площині, тут задіяно багато чинників зовнішнього характеру – суспільно-політичні, національні, соціально-економічні.

Один із провідних істориків церкви О. Шуба досить ємкісно синтезував причини та сутність міжцерковного протистояння в Україні і довів, що воно “спричинене не лише суто релігійними, а й історичними, політичними, етнологічними чинниками”. Розглядаючи напругу в релігійному середовищі як загрозу суспільній стабільності, він робить висновок: “Оскільки міжконфесійний конфлікт перетворився на загальнонаціональну, загальнодержавну проблему, його розв'язання стає справою не лише релігійних організацій, а й однією із стратегічних цілей української держави” [3, с. 294-295].

Тематичний огляд матеріалів православної преси дозволив виявити основні тенденції розвитку міжконфесійних відносин. На наш погляд, істотні зміни, які відбулися у динаміці цих процесів протягом досліджуваного періоду, дають підстави окреслити два головні етапи:

Перший етап 1991 – 2000 рр. – характеризується динамічним розвитком релігійних громад. Незабезпеченість громад культовими спорудами призводила до майнових суперечок і загострення міжрелігійних конфліктів, які в багатьох випадках мали політичне забарвлення.

Другий етап 2001 – 2009 рр. – майнові питання вирішуються за рахунок будівництва нових храмів. Прослідковується тенденція до співіснування конфесій в умовах стриманої конфронтації з подальшим налагодженням взаємних стосунків і діалогу.

Перший етап міжцерковних конфліктів в православному середовищі України фактично розпочався на рубежі 1980-х – 1990-х рр. XX ст., коли в нових історичних умовах намітилась лібералізація в державно – церковних відносинах. Переломним моментом для православ'я стало святкування у 1988 р. тисячолітнього ювілею хрещення Русі.

Вибух національно-духовного пробудження у західному регіоні України актуалізував процеси релігійного відродження. У Львові пройшов ряд несанкціонованих мітингів, їх учасники вимагали легалізації діяльності Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ), громади якої існували у підпіллі.

Влада вимушена була здійснити реальні дії для врегулювання цих проблем. У заяві Ради у справах релігій при Раді Міністрів УРСР 20 листопада 1989 р. було оголошено про реєстрацію у встановленому законом порядку греко-католицьких громад [6, с. 8]. Право на легальне існування УГКЦ здобула остаточно після зустрічі М. Горбачова з папою Іоанном Павлом II у грудні 1989 р. Розгорнувся активний процес офіційної реєстрації греко-католицьких громад.

Для відновлення своїх позицій УГКЦ за підтримки суспільно-політичних структур почала вживати заходи щодо повернення культових споруд, які належали їй до відомого приєднального Львівського собору 1946 р. “Внаслідок Львівського Собору 2700 наших храмів із майном було передано Російській православній церкві. Чимало їх згодом було знищено або перетворено в складські приміщення”, – зазначав в своєму інтерв'ю кореспонденту газети “Голос України” у лютому 1991 р. правлячий архієрей УГКЦ В. Стернюк [7, с. 10].

Враховуючи те, що монопольне становище в країні на той час займав Український екзархат РПЦ, який володів церковним майном, дії УГКЦ щодо повернення майна призвели до виникнення першої хвилі міжрелігійного конфлікту між православними і греко-католиками.

Одночасно з формуванням греко-католицьких громад розгорнувся автокефальний рух, внаслідок якого відбувся процес інституалізації УАПЦ, як третій етап відродження цієї церкви. З появою цієї церкви в релігійному середовищі країни виникло три конкуруючі між собою церковні юрисдикції – УПЦ МП, УГКЦ і УАПЦ.

Міжцерковні конфлікти мали не лише економічне підґрунття. Рішенню про реєстрацію громад УГКЦ передували бурхливі події у суспільно-політичному житті. В атмосфері національного відродження того часу створювались чисельні неформальні громадські організації, які своїми діями намагалися прискорити демократичні процеси в Україні. Ці події призвели до створення на Львівщині громадського комітету захисту УГКЦ, який очолив Іван Гель. Підтримка греко-католиків комітетом була обумовлена тривалим терміном гонінь і переслідування УГКЦ. Комітету вдалося згуртувати людей на підтримку своїх вимог, хоча і не всі його члени були релігійними людьми. Релігійна пропаганда у більшості випадків велась на національних позиціях під гаслами за самостійність України. За пропозицією І. Геля до резолюції установчої конференції товариства “Меморіал”, яка була ухвалена у березні 1989 р., був включений пункт щодо підтримки легалізації УГКЦ і відновлення УАПЦ [8, с. 230, 237]. Такий же пункт наприкінці 1989 р. включив до своєї передвиборної програми Демократичний блок України. Цей блок об'єднав 43 громадські організації, серед яких Народний рух України, Українська Гельсінкська спілка, товариство “Меморіал”, Українська народно-демократична ліга та інші [9, с. 77-80]. Найбільш активно підтримували відродження церковних структур УГКЦ і УАПЦ члени Народного руху України і товариства “Меморіал”.

В умовах міжцерковних протиріч Руська Православна Церква, намагаючись зберегти свої церковні структури на Україні, почала вживати заходи щодо їх реорганізації. Архієрейський собор РПЦ, який відбувся у січні 1990 р., прощася відродження УГКЦ і УАПЦ “дав неоднозначну оцінку як явищам не релігійного, а суто політичного характеру” [10, с. 12]. Він надав право Українському екзархату називатися Українською Православною Церквою, а у жовтні того ж року – бути незалежною і самостійною в управлінні. Проте зміна статусу лише незначною мірою розширювала права цієї церкви, її єдність зі своїм духовним центром – Московією та Московською патріархією зберігалась.

Православна преса УПЦ МП, яка на той час була представлена журналом “Православний вісник” і газетою “Український православний вісник”, стала активним полемістом в обговоренні злободенної теми міжцерковних відносин.

Майже у кожному номері щомісячного журналу “Православний вісник” за 1989 р. ці події висвітлювались в у рубриці “Церква і суспільство”, де розміщались статті, інтерв'ю, матеріали прес-конференцій. У одному із своїх інтерв'ю тодішній предстоятель УПЦ МП Філарет (Денисенко), коментуючи дії сил, що вимагали легалізації унії, зазначав: “Перешкоджають хуліганськими діями відправі православних богослужінь, не допускають віруючих до деяких нововідкритих православних храмів, загрожують православному духовенству” [11, с. 22].

Загалом до кінця 1989 р. у Львові із 19 храмів за православними віруючими збереглися лише чотири, решта перейшла до греко-католиків. Напружена релігійна ситуація зберігалась у Тернопільській і Івано-Франківській областях. На фоні бездіяльності місцевих органів влади точка напруги між православними і греко-католиками у деяких випадках досягала крайньої межі. У 1991 р. набув широкого розголосу міжконфесійний конфлікт за православний храм у м. Самборі Львівської області, який супроводжувався насильницькими діями та взаємними погрозами.

Для вирішення питання розподілу храмів між греко-католиками і православними була створена чотиристороння комісія із представників Московського Патріархату, Римського Престолу, православних і католиків східного обряду. Про цю комісію повідомляє газета "Український православний вісник", яку почала видавати УПЦ МП у квітні 1990 р. Тут розміщено заяву Московського патріархату в зв'язку з виходом католиків східного обряду з чотиристоронньої комісії, засідання якої відбувалося у Львові 8–13 березня 1990 р. [12, с. 5].

Отже, робота комісії не мала позитивного результату, призупинити протистояння між греко-католиками і православними на цьому етапі не вдалося. Дії ініціативної групи на захист УГКЦ певною мірою вплинули на загострення релігійної ситуації. З іншого боку конфлікти підігрівались комітетами захисту прав віруючих УПЦ МП. При цьому, кожна з конфліктуючих сторін розглядала події однобічно: православні віруючі – як захоплення храмів, греко-католики – як їх повернення.

Масове перебрання православних храмів в Галичині значно послабило позиції УПЦ МП у цьому регіоні. В той же час УГКЦ стрімко нарощувала кількість своїх громад. Найбільш суттєвим вплив УГКЦ був у Львівській області, де вже у 1992 р. ця церква мала 1200 парафій. Загалом же за висновками представника УПЦ МП "уніатська експансія" призупинилась у 1992–1993 рр. [13, с. 17].

Аналізуючи різні аспекти міжконфесійного протистояння на заході України, В. Бондаренко відзначав, що спочатку УГКЦ підтримала ідею відродження УАПЦ "як спорідненої національної церкви". Однак, згодом, коли греко-католики почали розцінювати цю церковну інституцію як конкурента на "духовний вплив серед населення Галичини та інших районів республіки, здатний ослабити їх власні позиції", між ними виникло протистояння у змаганнях за релігійно-духовну сферу [1, с. 37].

Своє ставлення до стосунків між УАПЦ і УГКЦ один із ієрархів УАПЦ висловив на зустрічі з працівниками Інституту філософії АН України 25 червня 1991 р. Оцінюючи значення УАПЦ у відродженні української церковної традиції, він рекомендував українським греко-католикам "чіткіше визначитись щодо національної позиції", підкресливши тим самим залежність УГКЦ від духовного центру іншої держави [14, с. 1, 5].

Отже, більшість релігійних конфліктів на початку 90-х рр. XX ст. виникла на ґрунті майнових питань і мала суспільно-політичне забарвлення.

Незважаючи на негативні тенденції в релігійному середовищі, поступальний розвиток церковних структур продовжувався. Це підтверджується тим, що протягом 1989 – 1991 рр. зросла мережа релігійних організацій, відкривалися храми, монастирі. Якщо на початок 1988 р. УПЦ МП мала 3971 громаду, з яких майже половина знаходилась у західному регіоні України, то у 1991 р. кількість громад цієї конфесії досягла 5469. УАПЦ налічувала 1489 парафій. Греко-католицька церква по цьому показнику займала друге місце після УПЦ МП і мала 2643 громади. У повоєнний період ця церква нараховувала 3040 парафій. Загалом питома вага православних релігійних організацій в загальній кількості церковних організацій в Україні становила понад 50 відсотків [2, с. 678].

Процес організаційного становлення церковної структури УАПЦ, який відбувався в складних суспільно-політичних умовах, висвітлювався в друкованому органі церкви – газеті "Наша віра – Православ'я", яка була заснована 1 вересня 1989 року. Спочатку газета друкувалась нелегально в Литві. З 1990 р. вона почала виходити у Києві, її назва наприкінці року змінилася на "Наша віра". Редакційну колегію газети очолював головний редактор Сверстюк Євген Олександрович – відомий український письменник, доктор філософії, лауреат Шевченківської премії та Міжнародної премії ЮНЕСКО.

У першому числі газети подані документальні матеріали ініціативного комітету відновлення УАПЦ, започаткованого в лютому 1989 р. Повідомляючи про труднощі при реєстрації релігійних громад в Києві за відсутності у церкви культових приміщень, член комітету Лариса Лохвицька констатує: "У неприйнятті УАПЦ місцева влада діє в тісній згоді із Екзархатом РПЦ" [15, с. 2]. Це свідчить про те, що місцеві органи влади не спішили визнавати українську церкву і навіть відкрито ігнорували її. Історичною подією для УАПЦ стало проголошення 19 серпня 1989 р. першого на Україні осередку цієї церкви – Петропавлівського храму у Львові.

У нових історичних умовах релігійний чинник постав вагомою складовою суспільного розвитку. Через те, що поділ в церковній сфері негативно позначався на суспільно-політичних процесах, держава постійно долучалася до пошуку шляхів подолання міжцерковних конфліктів.

За сприяння Президента України Л. Кравчука відбулось проведення 19–20 листопада 1991 р. у Києві I Всеукраїнського міжрелігійного форуму, у якому взяли участь представники майже усіх традиційних для України конфесій. На ньому порушувалось питання створення незалежної церкви. Позитивним наслідком форуму стало розпорядження лідера держави про передачу релігійним організаціям на ремонт та реставрацію храмів 25 млн. карбованців з арештованих рахунків КПУ [16, с. 127].

Отже, проведення цього форуму стало першим кроком до міжрелігійного порозуміння, хоча об'єднання церков владою уявлялося шляхом державних заходів.

У 1992 р. в результаті складних церковних процесів виникла нова православна юрисдикція – УПЦ КП, до складу якої була включена УАПЦ. З 1993 р., коли відбулось остаточне розмежування УАПЦ і УПЦ КП, православ'я в Україні розділилось на три самостійні гілки – УПЦ МП, УПЦ КП і УАПЦ.

Дослідник А. Юраш, на підставі системного аналізу православно-католицьких відносин довів, що в Галичині після подій 1992 р., коли була утворена нова православна юрисдикція УПЦ КП, процес преходу православних парафій до УГПЦ практично завершився. "При цьому, – робиться висновок, – якщо розвиток УГКЦ тільки частково відбувався за рахунок колишніх громад РПЦ, то виникнення УАПЦ і трохи пізні-

ше – УПЦ КП головним чином здійснювалося на базі й за рахунок структур Московського Патріархату” [5, с. 20].

Надання у грудні 1993 р. чинним законодавством про свободу совісті і релігійні організації права на почергове богослужіння в храмах з метою розв’язання церковних конфліктів також не призвело до бажаного результату – припиненню міжконфесійних протистоянь.

Отже, з цього часу розпочалася друга хвиля конфлікту, яка виникла між православними конфесіями. Основними сторонами міжправославного конфлікту та непримиримими ворогами стали УПЦ КП і УПЦ МП, про що свідчать публікації в церковній пресі цих конфесій.

Кожна з гілок православ’я намагалася розвивати видавничу справу для розширення свого впливу на віруючих. З 1992 р. офіційним періодичним виданням УПЦ КП став журнал “Православний вісник”. Необхідно підкреслити той факт, що як УПЦ КП, так і УПЦ МП, яка мала однойменне видання, претендували на спадкоємність друкованого органу під такою ж назвою, який видавався українським екзархатом РПЦ з 1946 р.

В процесі церковного розвитку УПЦ КП головну увагу приділяла питанням розбудови “національної Церкви”. Сутність цієї ідеї полягала у тому, що українська державність повинна базуватись на національно орієнтованій церкві. Публікації з цієї тематики, а також з проблеми міжцерковних відносин розміщалися майже у кожному номері часопису УПЦ КП в рубриках “Церковне життя” і “Українська церква на сучасному етапі”. Процитуюмо фрагмент з виступу на прес-конференції з проблем духовності митрополита Філарета (Денисенка), на той час заступника першоієрарха УПЦ КП: “Київський Патріархат виступає за створення незалежної, тобто Помісної Православної Церкви. Московський Патріархат – за збереження єдності з Московською Патріархією, щоб бути частиною Московського Патріархату в Україні. Між цими двома Патріархатами зараз відбувається протистояння: одні хочуть належати до Москви, другі – мати свою незалежну Церкву. Московський Патріархат в цій боротьбі використовує різні засоби, щоб Київський Патріархат дискредитувати і зруйнувати” [17, с. 14].

Не менш гострі публікації з критикою на адресу своїх опонентів – УПЦ КП і УАПЦ розміщала в періодичних друкованих органах УПЦ МП, називаючи їх “розкольниками”, “націоналістами”.

Відтак, огляд православної преси свідчить про те, що у першій половині 90-х рр. XX століття процеси релігійного відродження супроводжувались міжрелігійними конфліктами. Розпалення міжконфесійної ворожнечі у церковних ЗМІ призводило до роз’єднуючих процесів у суспільстві і негативно позначалось на суспільно-політичному кліматі країни в цілому.

Згодом випадки гострих міжконфесійних конфліктів не мали вже такого масового характеру як раніше, але протистояння між православними конфесіями зберігалось.

У 1995 р. між православними юрисдикціями було започатковано діалог з питання об’єднання церков. Принципова позиція УАПЦ, яка була висловлена під час консультацій з УПЦ МП, полягала у тому, що об’єднання православних церков вона бачить лише за умов підпорядкованості Константинопольському Патріарху.

УПЦ МП, доводячи свою першість, вбачала себе єдиною канонічною церковною структурою в православному середовищі країни. Офіційна ідеологічна парадигма церкви, яка була сформована Св. синодом ще у 1992 р. та підтверджена у 1995 р., весь час залишалася незмінною. Такою вона є і тепер. Заключається вона у тому, що “розкольники через покаяння” повинні приєднатися до канонічного православ’я. Крім того, УПЦ МП погоджувалася вести переговори за таких умов: припинення змагань стосовно церковного майна, невтручання політиків в церковні питання і без участі колишнього митрополита Філарета (Денисенко) [18, с. 4].

Відтак, через принципові розходження в позиціях консультації поміж УПЦ МП і УАПЦ не призвели до практичних зрушень.

За часів Президента України Л. Кучми владні структури неодноразово висловлювалися за об’єднання православних церков, але ці заяви мали більше декларативний характер ніж практичний.

Як свідчать публікації у пресі УАПЦ ієрархи цієї церкви демонстрували незалежну позицію по відношенню до державних інституцій. Вони вказували владі на необхідність позбутися подвійної моралі в усіх сферах суспільства та цезаропапістських стереотипів мислення у стосунках “державна-церква”. У Меморандумі предстоятеля УАПЦ Димитрія (Яреми) Президентові України Леоніду Кучмі зазначалося, що саме на владу покладається провина за “штучну природу” поділу українського православ’я [19, с. 2].

Одним із основних завдань Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій (ВРЦіРО), яка була утворена у грудні 1996 р., було сприяння міжконфесійному взаєморозумінню та злагоді. До складу Ради входять 19 Церков і релігійних організацій, у числі яких представники УПЦ МП, УПЦ КП, УАПЦ, УГКЦ.

Матеріали засідань ВРЦіРО регулярно публікувалися у “Інформаційному бюлетені” та в офіційній частині журналу “Православний вісник” УПЦ КП. Проте, ухвали Ради, що мали рекомендаційний характер, так і не привели до подолання міжрелігійних незгод.

Не внесла суттєвих змін в міжцерковні відносини в українській православній спільноті зустріч на “вищому рівні”, яка відбулась між Патріархами – Константинопольським Варфоломієм I і Московським Алексієм II (Рідігером) у вересні 1997 р. в м. Одесі. Такі консультації між представниками цих патріархатів проходили ще неодноразово.

У червні 2000 р. урядова делегація провела переговори у Вселенській Патріархії стосовно вирішення міжправославного конфлікту в Україні. У відповідь на ці дії Архієрейський Собор УПЦ МП, який відбувся у

липні 2000 р., звернувся до Вселенського Патріарха з проханням не втручатись у міжправославний конфлікт в Україні. Він вважав, що це може призвести до нових розділень у церковному середовищі [20, с. 2-3].

Отже, проведена робота не дала бажаного результату. Константинопольський Патріарх ставив умовою надання автокефалії об'єднання усіх трьох течій в українському православ'ї.

Групи впливових священнослужителів від УПЦ КП та УАПЦ з метою подолання кризи під час перебування у Вселенській патріархії 8 листопада 2000 р. утворили змішану комісію для вивчення шляхів досягнення єдності поміж їх церквами і підписали відповідний документ, згідно з яким вони зобов'язувались на усіх етапах діяльності керуватись порадами Константинопольської патріархії. Журнал "Православна Галичина" Львівської єпархії УАПЦ за 2001 р. подає досить обширну інформацію про другу зустріч учасників комісії, яка відбулась в Стамбулі у червні 2001 р., та про її засідання у м. Тернополі [21, с. 6-7].

Вперше за стіл переговорів 13–16 липня 2001 р. у Цюриху (Швейцарія), крім делегацій від Вселенської та Московської патріархій, сіли представники УПЦ КП і УАПЦ. Вони висловили спільну позицію стосовно утворення в Україні єдиної Помісної Православної Церкви на канонічних засадах. Проте ця ідея не знайшла підтримки у представників Московського патріархату та УПЦ МП.

Отже, протягом 1995–2000 рр. православними конфесіями за підтримки влади декілька разів робились спроби вирішити міжправославний конфлікт в Україні, але ця робота не увінчалася успіхом.

Завдяки якісним змінам у житті православних інституцій, що спостерігалися протягом 90-х рр. минулого століття, відбувся динамічний розвиток православної преси.

У 2000 р. мережа православних церков збільшилась у порівнянні з 1991 р. в 1,7 рази і становила понад 12 тис. громад. Домінуюче положення займала УПЦ МП, яка мала 8590 громад і 55 періодичних друкованих органів, УПЦ КП налічувала 2557 громад і 27 періодичних видань, УАПЦ мала 1016 громад, її періодика була представлена одним журналом („Православна Галичина“) і 5 газетами. УГКЦ не тільки відновила кількість своїх парафій (3350) і стала по цьому показнику другою після УПЦ МП, але й поширила свою мережу майже в усіх регіонах України [22, с. 66-74].

На другому етапі розвитку релігійного життя в Україні випадки міжконфесійних протистоянь мали вже поодинокий характер і не впливали на загальну церковну ситуацію в країні. Проминули негативні настрої по відношенню до православних церков в УГКЦ. Відповідно змінилась тональність і спрямованість публікацій в православній періодиці.

Православна преса виробила нові форми подачі матеріалу, розширила тематику публікацій. Проблематика міжцерковних відносин залишалась актуальною як у всеукраїнській церковній пресі, так і в єпархіяльній.

Огляд збірки православних видань свідчить, що предстоятелі церковних структур УПЦ МП Володимир (Сабодан) і УПЦ КП Філарет (Денисенко) мали свої концепції щодо врегулювання міжправославних відносин, які свідчили про поляриність їх позицій. Драматичною виглядає ситуація в УАПЦ, де "конфлікт соборноправної ідеології й синодальної московської традиції" призвів до остаточного розколу в цій інституції [22, с. 314]. Тому жодному з православних церковних лідерів поки що не вдалося очолити процес об'єднання церков.

Сучасний стан міжцерковних відносин набув відповідних рис і особливостей. Реальні кроки на шляху об'єднання церков здійснив Президент України В. Ющенко. При Президенті України була створена Рада Церков, на якій регулярно відбувалися плідні діалоги з керівниками різних напрямків християнства. Він особисто провів зустрічі з Вселенським патріархом Варфоломієм I, багаторазово спілкувався з керівниками православних церков України.

У часописі Дрогобицько-Самбірської єпархії УПЦ КП "Єпархіяльний вісник" за 2005 р. у рубриці новин зустрічаємо значний за обсягом інформаційний матеріал. Тут повідомляється про роботу комісії у справі об'єднання УПЦ КП і УАПЦ та про зустріч Президента України В. Ющенка з Вселенським Патріархом Варфоломієм I, яка відбулась 8 червня 2005 р. у Стамбулі. Під час цієї зустрічі він висловив переконання, що "українське суспільство чекає на створення єдиної Помісної Православної Церкви" [23, с. 26-27]. Вселенський Патріарх схвалив демократичні зміни в Україні, але в питаннях єдності українських церков він займав виважену позицію.

Необхідно зазначити, що всі православні інституції загалом позитивно оцінювали результати переговорів з Вселенською патріархією, які тривають вже більше десяти років. Проте, у пресі ці події висвітлювалися кожною конфесією однобічно, як правило на свою користь.

Як приклад, можна привести статтю під красномовною назвою "Чому світове православ'я не визнає "Київського Патріархату"?", яка розміщена на шпальтах газети "Духовна криниця Карпат" Хустської єпархії УПЦ МП [24, с. 3-4].

Речники УПЦ КП вважають, що події, які розгортаються навколо об'єднаних процесів в українському православ'ї, виходять за межі України. У першу чергу в цьому не зацікавлений Московський патріархат. У разі створення єдиної Помісної Православної церкви в Україні, яка буде підпорядковуватись Вселенському патріарху, РПЦ втратить до половини своїх парафій, а відповідно і вплив у світовому православ'ї.

Заслужовують на увагу висновки стосовно ідеї автокефалії, висловлені відомим релігієзнавцем О. Саганом. На його думку розв'язання цього питання потребує вирішення головних проблем, серед яких "проблема розробки загальноприйнятної для всіх православних церков України концепції українського православ'я", а також "необхідність перегляду деяких положень віровчення і культу, їх модернізації у зв'язку із розвитком суспільного життя" [4, с. 126-127]. Остання проблема торкається Вселенського православ'я, яке більше тисячі років не має Вселенського собору.

Сучасний етап позначився інтенсивним розвитком церковної інфраструктури та православної преси, яка удосконалювалась і здобувала ширші позиції. Найбільш потужною з православних юрисдикцій залишалась УПЦ МП, якій належить 10,9 тис. парафій і 105 періодичних видань, на другому місці УПЦ КП – 3,88 тис. парафій, 35 періодичних видань, УАПЦ має 1,19 тис. громад і 7 періодичних видань. За роки незалежності України релігійна мережа зросла майже в 3 рази.

Преса усіх православних конфесій не обминула увагою святкування 1020-ліття Хрещення Київської Русі, яке відбулось 25–27 липня 2008 р. в Києві. Кожна православна церква висловила свою точку зору на проведені урочистості.

У всеукраїнській газеті “Голос православ’я” УПЦ КП, першоієрарх якої утримувався від участі в урочистих заходах, розміщено інтерв’ю голови інформаційно-видавничого відділу цієї церкви Євстратія (Зорі). Позитивно оцінивши візит в Україну Константинопольського Патріарха Варфоломія I для православної церкви, він зазначив, що “проблеми, які існують у зв’язку з її розділенням, в Українській Церкві перестають бути внутрішніми, вони виходять із поля виняткового інформаційного контролю з боку Російської Церкви і стають проблемами, які мають розв’язувати всі Православні Церкви разом” [25, с. 4].

Більш прагматичний погляд на візит Вселенського Патріарха має архієпископ УАПЦ Ігор (Ісиченко). “Патріарший візит до Києва, – наголосив він, – поклав край ілюзіям на створення єдиної Помісної Церкви київської традиції шляхом зміни статусу однієї з самопроголошених церков або місцевої частини Московського Патріархату”. Проте оптимізму надає “шлях канонічного врегулювання церковного життя”, яким простують православні церкви в інших країнах. Цей шлях відкривається і перед спільнотою українських православних церков, перед якими “тривалий період братнього християнського діалогу...” [26, с. 1].

Преса УПЦ МП була насичена інформативними матеріалами про святкування визначої події. При цьому, як в загальноукраїнській так і в єпархіальній пресі багато уваги приділялось візиту Московського Патріарха Алексія II.

Таким чином, інтенсивний розвиток православної періодики за часів незалежності України став ознакою того, що православні церкви активно використовували цей сегмент інформаційної сфери як засіб для формування громадської думки. На першому етапі церковного розвитку гострота міжконфесійних відносин залишалась складною суспільно-політичною проблемою. Проявом інтересу православних інституцій до міжконфесійних відносин стало збільшення числа публікацій із зазначеної проблеми на сторінках православної преси. При цьому, у висвітленні міжцерковних протистоянь в друкованих органах УПЦ МП і УПЦ КП прослідковується суб’єктивізм та упередженість в оцінках дій опонентів. Це призводило до роз’єднуючих процесів не тільки в церковному середовищі, але й загалом у суспільстві. Протягом останніх років православні конфесії вийшли на принципово новий рівень міжцерковних стосунків. Кожна з них виробила свою точку зору на зазначену проблему і визначилася з конфесійними пріоритетами. Тональність і спрямованість публікацій з проблеми міжцерковних відносин в періодичних виданнях набула більш виваженого характеру, що сприяє налагодженню взаємовідносин і діалогу в православній спільноті.

Джерела та література

1. Бондаренко В.Д. Перебудова і церква. – К., 1990.
2. Колодний А.М. Історія релігії в Україні: навч. посіб. / А.М. Колодний, П.Л. Яроцький. – К.: Знання, 1999.
3. Шуба О.В. Релігія в етно-національному розвитку України (політичний аналіз). – К.: Криниця, 1999.
4. Саган О. Автокефалія. Між політикою і молитвою // Віче. – 1995. – № 10.
5. Юраш А. Православ’я і католицизм у сучасній Україні: ідеологічні міфи і реалії взаємодії // Людина і світ. – 2004. – № 10.
6. Людина і світ. – 2004. – № 10.
7. Теленчі О. Ми всі – брати і сестри // Голос України. – 1991. – № 25.
8. Сучасність. – 1990. – № 7-8.
9. Чубук М. Вибори свого майбутнього // Сучасність. – 1990. – № 2.
10. Драбинко О., дяк. Українська православна церква – 15 років незалежності // Православний вісник. – 2006. – № 12.
11. Бакланов М., Ковтун З. Благословляючи єднання народів // Православний вісник. – 1989. – № 9.
12. Український Православний Вісник. – 1990. – № 3.
13. Драбинко А., Православие в посттоталитарной Украине (вехи истории). – К., 2002.
14. Наша віра. – 1991. – № 5.
15. Наша віра – православ’я. – 1989. – № 1.
16. Зарічний О. Митрополит Філарет. – Львів, 1995.
17. Православний вісник. – 1993. – № 4-6.
18. Рябко И., прот. Православная Церковь в Украине // Летопись Православия. – 2006. – № 3.
19. Наша віра. – 1999. – № 1.
20. Світло Православ’я. – 2000. – № 9.
21. Православна Галичина. – 2001. – № 2.
22. Релігійна панорама. – 2007. – № 2.
23. Єпархіальний вісник Дрогобицько-Самбірської Єпархії УПЦ КП. – 2005. – № 5.
24. Духовна криниця Карпат. – 2005. – № 3.
25. Голос Православ’я. – 2008. – № 16.
26. Ісиченко Ігор, архієп. Поміж двох царств // Успенська вежа. – 2008. – № 9.

Жердева И.В. Роль православных газет и журналов в межконфессиональных отношениях во время независимости Украины

На основе изучения православной периодики периода государственной независимости Украины выявляются особенности становления и деятельности традиционных украинских конфессий на фоне сложных общественно-политических процессов. Рассматриваются основные тенденции развития межрелигиозных противостояний и конфликтов, их влияние на межконфессиональные отношения. Освещается роль православной прессы как весомого фактора в стабилизации религиозной ситуации, достижении межконфессионального взаимопонимания в церковном сообществе и консолидации украинского общества.

Ключевые слова: церковь, общество, периодика, православие, конфессии, межконфессиональные отношения.

Zherdeva I. V. The role of orthodox newspapers and magazines in the interconfessional relations during the period independence of Ukraine

On the basis of studying the orthodox periodical press problems of the interconfessional relations in Ukraine are considered. It also depicts the role of orthodox press of the period of state independence of Ukraine in the establishment of socially religious life Ukrainian people and of the interconfessional relations.

Keywords: church, society, periodicals, orthodoxy, confessions, inter-confessional relations

УДК 94(477):327

М. М. Бессонова

МІЖ СХОДОМ ТА ЗАХОДОМ: РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ УПОДОБАНЬ В УКРАЇНІ

Унікальне географічне розташування України відіграло, відіграє й, без сумніву, буде відігравати важливу роль у її політичному житті. Можна визначити низку факторів, які привели до цього: історичний досвід існування між і "усередині" східних і західних держав; регіональний поділ по лінії Схід-Захід у сучасній Україні; закріплення цього поділу в зовнішньополітичних перевагах українців; місце України в сучасній світовій політиці. Аналізу цих питань і присвячена дана стаття, що заснована на різних джерелах: результатах опитувань громадської думки, політичних програмах кандидатів на останніх президентських і парламентських виборах, аналітичних записках та ін.

Ключові слова: зовнішньополітичні уподобання, відносини "Схід-Захід", зовнішня політика, опитування громадської думки

Політичний поділ світу на "Схід" та "Захід", пов'язаний з "холодною війною", є визначальним та цікавим аспектом для досліджень в історії міжнародних відносин. Можна із впевненістю стверджувати, що у вітчизняній та зарубіжній історіографії накопичено, переосмислено та узагальнено величезний масив інформації, що стосується цього періоду.

Проблематика "Схід-Захід" та аналіз суспільств, яких відносять до цих протилежних "сторін", є відносно новою темою у вітчизняній історіографії, хоча вже зараз вона має багато різноманітних тлумачень та напрямків. Втім вже сьогодні можна відзначити наявність значної кількості розробок в світлі дослідження проблеми "Схід-Захід", та її безпосереднього прояву на українському ґрунті [1-3]. Також слід відмітити, що цей напрям наукових пошуків не є виключно історичним, і можна навести багато прикладів соціологічних, політологічних, філософських розробок. Необхідно виокремити і групу прикладних робіт тією чи іншою мірою пов'язаних з так званою електоральною географією. Цей напрям політико-географічних досліджень є доволі новим для України, втім, останнім часом, він стає дуже популярним, бо, в першу чергу має практичне значення. Наробки з виявлення територіальних особливостей та закономірностей поведінки населення під час виборчого процесу та результати вивчення еволюції електоральної поведінки стають об'єктом великої уваги передвиборчих штабів учасників чергових перегонів. До сьогоднішнього дня появилось вже кільканадцять серйозних дисертаційних досліджень, присвячених проблематиці електоральної поведінки населення України та регіональних особливостей національного електорального простору, в основному у суміжних науках [4-11]. Втім, в контексті проблематики даної статті хотілося б відмітити ряд аналітичних записок Національного інституту стратегічних досліджень (далі – НІСД), в яких узагальнено значною мірою наявні розробки з електоральної географії [12; 13]. Слід відзначити, що окрім означених робіт, також існує велика кількість різноманітних публікацій історичного та публіцистичного характеру, які стосуються теми даної статті, та які аналізуватимуться та згадуватимуться автором в процесі розкриття теми дослідження.

Дана стаття є спробою розглянути основні виміри існування України між "Сходом" та "Заходом", тобто проаналізувати ситуацію, в якій наша держава опинилася після розпаду "східного блоку" та проголошення незалежності. З цією метою пов'язані наступні дослідницькі завдання: виявити історичні корені виникнення та закріплення "внутрішнього поділу" України на Схід та Захід; визначити вплив внутрішнього поділу Схід-Захід на його зовнішній вимір (Україна „між Заходом та Росією”); узагальнити зовнішньополітичний контекст та виявити прояви впливу історичного минулого на зовнішньополітичні уподобання в Україні. Ме-